

mgr Marcin Świątkowski

Wartość dowodowa wyjaśnień tzw. „małego świadka koronnego”

Abstrakt

Opracowanie dotyczy oceny wartości dowodowej wyjaśnień tzw. „małego świadka koronnego” – instytucji wprowadzonej do polskiego prawa karnego w kodeksie karnym z 1997 r., a następnie w kodeksie karnym skarbowym z 1999 r., która od początku aż do chwili obecnej nieprzerwanie budzi kontrowersje i stwarza niemałe problemy interpretacyjne. Dowody osobowe nadal odgrywają kluczową rolę w procesie karnym, i z tego powodu wydaje się, że zasadne jest dokonanie analizy istniejących rozwiązań prawnych, z uwzględnieniem dorobku doktryny i judykatury, pod kątem próby oceny wartości dowodowej wyjaśnień tzw. „małego świadka koronnego”. Skoro mamy do czynienia z bezpośrednim uczestnikiem przestępstwa (współsprawcą), to przy jego szczerzej współpracy, w zamian za – obligatoryjne w ujęciu art. 60 § 3 k.k. oraz art. 36 § 3 k.k.s. lub fakultatywne w ujęciu art. 60 § 4 k.k. – nadzwyczajne złagodzenie kary, składane wyjaśnienia mogą być wartościowym dowodem. W systemie polskiego prawa karnego obowiązuje swobodna ocena dowodów wyrażona w art. 7 k.p.k., i wyjaśnienia tzw. „małego świadka koronnego” mogą być wystarczającym dowodem oskarżenia, niemniej jednak, o ile to możliwe, należy weryfikować ujawniane przez sprawcę informacje przy pomocy innych dowodów. W realizacji oceny wartości dowodowej takich wyjaśnień zalecana jest wyjątkowa ostrożność.

Słowa kluczowe: mały świadek koronny, prawdziwe wyjaśnienia, nadzwyczajne złagodzenie kary

The Value of Evidence in Testimony of the so-called “Key Witness in *sua causa*”

Abstract

The study focuses on the assessment of the evidential value of the testimony of the so-called “key witness in *sua causa*” in the Polish criminal law. Since its introduction into the Penal Code of 1997, and subsequently into the Fiscal Penal Code of 1999, the institution of the “key witness in *sua causa*” have continually raised controversies and created considerable interpretational problems. As personal evidence still plays a key role in the criminal trial, it seems reasonable to analyse existing legal solutions, including the achievements of doctrine

and judiciary, in attempt to assess the evidential value of the testimony of the so-called “key witness in *sua causa*”. Since we are dealing with a direct participant in crime, the accomplice’s sincere cooperation and submitted testimony can be a valuable evidence in return for the extraordinary mitigation of penalty which is obligatory in terms of the Articles 60 § 3 and 36 § 3 of the Penal Code or optional in terms of Article 60 § 4 of the Penal Code. Free evaluation of the evidence expressed in Article 7 of the Penal Code, and explanation of the “key witness in *sua causa*” may be sufficient evidence for the prosecution, however, if possible, the information disclosed by the perpetrator should be verified by means of other evidence. In the assessment of the evidential value of such testimony, extreme caution is advised.

Keywords: key witness *in sua causa*, true explanations, extraordinary mitigation of penalty

Institucja tzw. „małego świadka koronnego” została wprowadzona do polskiego systemu prawnego z mocy postanowień kodeksu karnego z 1997 r.¹, a następnie kodeksu karnego skarbowego z 1999 r.² i niemal od początku nieprzerwanie budzi kontrowersje. Już sama nazwa „mały świadek koronny”, która według części autorów powstała z uwagi na merytoryczne powiązanie z konstrukcją świadka koronnego z ustawy z 25 czerwca 1997 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1197)³ wywołuje spory w doktrynie⁴. Pomimo licznych głosów krytyki⁵, ale również podejmowanych prób

1 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1600).

2 Ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2018 r. nr 1958). Pierwotnie w art. 36 § 3 k.k.s. przewidziano fakultatywne nadzwyczajne złagodzenie kary (Dz.U. z 1999 r. nr 83 poz. 930), dopiero od noweli z 28 lipca 2005 r. jest to obligatoryjne nadzwyczajne złagodzenie kary (zob. Dz.U. nr 178 poz. 1479).

3 Tak np. G. Łabuda [w:] *Kodeks karny skarbowy. Komentarz Lex*, (red.) P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, Wolters Kluwer Polska, wydanie drugie, Warszawa 2012 r., s. 389.

4 Znane są różne określenia, jak: „kodeksowy świadek koronny” (zob. np. M. Kuźma, *Prawnokarne aspekty instytucji świadka koronnego in sua causa oraz in altera causa (art. 60 § 3–4 i art. 61 k.k.)* [w:] *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, (red.) L. Bogunia, t. XVIII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2005, s. 119); „świadek koronny *in causa sua*” (zob. np. J. K. Paśkiewicz, *Świadek koronny in sua causa oraz in altera causa (art. 60 § 3–4 i art. 61 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 12, s. 41); „quasi świadkowie koronni” (E. Kowalewska-Borys, *Świadek koronny w ujęciu dogmatycznym*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004, s. 95) i inne.

5 Kontrowersje dotyczą nie tylko wskazanych w doktrynie błędów legislacyjnych, ale także samej istoty tej instytucji. Interesujące rozważania można odnaleźć u J. Raglewskiego, *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego (Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym)*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2008, s. 219.

nowelizacji⁶, instytucja obowiązuje w niezmienionym kształcie. W ujęciu szerszym status „małego świadka koronnego” przysługuje nie tylko na podstawie art. 60 § 3 k.k.⁷ i art. 36 § 3 k.k.s.⁸, ale także w przypadkach określonych w art. 60 § 45 k.k.⁹. Rozwiązania przyjęte w art. 60 § 3 k.k. określane są jako świadek *in causa sua*, natomiast z § 4 tegoż przepisu, jako świadek *in altera causa*. W pierwszym przypadku podejrzany, w zamian za ujawnienie wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacji dotyczących osób uczestniczących z nim w popełnieniu przestępstwa (pozostałych współdziałających) oraz istotnych okoliczności jego popełnienia, może liczyć na obligatoryjne nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet na zawieszenie jej wykonania, ale już fakultatywnie, a nie obligatoryjnie¹⁰. Natomiast świadek *in altera causa* określony w art. 60 § 4 k.k. – poza złożeniem wyjaśnień w zakresie popełnionego przez siebie przestępstwa, o które jest już podejrzany – aby liczyć na fakultatywne nadzwyczajne złagodzenie kary na wniosek prokuratora, musi niezależnie od tych wyjaśnień złożyć także wyjaśnienia obejmujące inne przestępstwo zagrożone karą powyżej 5 lat pozbawienia wolności, które nie było znane wcześniej organowi wykonującemu te czynności dowodowe.

Obligatoryjne, nadzwyczajne złagodzenie kary na podstawie art. 36 § 3 k.k.s. z możliwością warunkowego zawieszenia jej wykonania, przysługuje sprawcy współdziałającemu z inną osobą lub osobami w popełnieniu przestępstwa skarbowego, jeżeli ujawnił przed organami postępowania przygotowawczego wszystkie istotne informacje dotyczące tych osób oraz okoliczności jego popełnienia¹¹.

W obszarze prawa karnego skarbowego instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary nie stosuje się do małego świadka koronnego z art. 36 § 3 k.k.s.¹², jeżeli:

6 Np. Projekt ustawy o zmianie ustawy z 7 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (druk sejmowy z 8 listopada 2001 r., nr 53, IV kadencja) obejmujący art. 60 § 3 k.k.

7 Takie wąskie ujęcie prezentuje np. C. Kamiński, „Mały świadek koronny” (art. 60 § 3 k.k.) [w:] *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm w ujęciu praktycznym*, red. E. Pływaczewski, Kraków 2005, s. 311 i nast. oraz G. Łabuda [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, s. 440.

8 Obligatoryjne nadzwyczajne złagodzenie kary ustawodawca wprowadził, nowelizując 28 lipca 2005 r. Kodeks karny skarbowy.

9 Tak – J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia...*, dz. cyt., s. 227 oraz J. Paśkiewicz, *Świadek koronny*, s. 41 i nast.

10 Zob. art. 60 § 3 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1600).

11 Zob. art. 36 § 3 Ustawy z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2018 r. nr 1958).

12 V. Konarska-Wrzosek [w:] *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, V. Konarska-Wrzosek, T. Oczkowski, J. Skorupka, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 158.

- 1) wezwany do złożenia wyjaśnień lub zeznań nie potwierdził w postępowaniu w sprawie o przestępstwo skarbowe ujawnionych przez siebie informacji;
- 2) kierował wykonaniem ujawnionego przestępstwa skarbowego;
- 3) wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, polecił jej wykonanie ujawnionego przestępstwa skarbowego;
- 4) nakłaniał inną osobę do popełnienia przestępstwa skarbowego w celu skierowania przeciwko niej postępowania o ten czyn zabroniony¹³.

Wyłączenia podmiotowe w k.k.s. obejmują zatem sprawcę kierowniczego, sprawcę polecającego oraz tzw. prowokatora¹⁴. Ustawodawca wyraźnie określił dwie kategorie sprawców, którzy nie mogą zostać beneficjentami obligatoryjnego nadzwyczajnie złagodzonego wymiaru kary. Pierwsza, to współsprawcy, którzy wycofali się ze współpracy z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości. Druga, to osoby, które przy popełnieniu przestępstwa skarbowego odegrali rolę wiodące, niebezpieczne i szczególnie naganne¹⁵. Podobny katalog wyłączeń podmiotowych występuje także w ustawie o świadku koronnym¹⁶. Nie ma takich ograniczeń w k.k., z tym zastrzeżeniem, że przestępstwo – w przypadku art. 60 § 3 k.k. – musi być popełnione w konfiguracji minimum trzysobowej, przy czym zwrot „współdziałanie przestępne” odczytujemy w znaczeniu nadanym mu przez przepisy rozdziału II k.k.¹⁷, a zatem może to być zarówno sprawca kierowniczy, sprawca polecający, współsprawca, jak i pomocnik czy podżegacz, ale już nie paser, poplecznik czy nabywca środków odurzających¹⁸.

Na gruncie art. 60 § 4 k.k. sprawca może popełnić jakiegokolwiek przestępstwo przynajmniej jednoosobowo, tak samo jak przynajmniej jednoosobowe może być

13 Art. 36 § 4 ustawy z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, dz. cyt.

14 G. Łabuda, *Kodeks karny skarbowy...*, dz. cyt., s. 394.

15 V. Konarska-Wrzosek, *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, dz. cyt., s. 207–208.

16 Zgodnie z art. 4 ustawy z 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1197) wyłączono z możliwości zastosowania tej instytucji wobec podejrzanego, który w związku z udziałem w przestępstwie lub przestępstwie skarbowym określonym w art. 1: 1) usiłował popełnić albo popełnił zbrodnię zabójstwa lub współdziałał w popełnieniu takiej zbrodni; 2) nakłaniał inną osobę do popełnienia czynu zabronionego, określonego w art. 1, w celu skierowania przeciwko niej postępowania karnego; 3) kierował zorganizowaną grupą albo związkiem mającym na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego.

17 Tak np. Z. Cwiakalski [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz*, red. A. Zoll, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, s. 762.

18 V. Konarska-Wrzosek [w:] *Kodeks karny komentarz*, red. R. A. Stefański, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 406.

sprawstwo drugiego przestępstwa zagrożonego karą powyżej 5 lat pozbawienia wolności, które było nieznanе dotychczas organowi ścigania¹⁹. W art. 60 § 3 k.k. brak jest katalogu wyłączeń podmiotowych, w odróżnieniu od rozwiązań przyjętych w k.k.s. oraz w ustawie o świadku koronnym. Instytucja z art. 36 § 3 k.k.s. nie ma zastosowania wobec sprawców wykroczeń skarbowych²⁰. Ustawa o świadku koronnym wymienia zamknięty katalog najpoważniejszych przestępstw, do których ma zastosowanie – są to wymienione przestępstwa z k.k. oraz ustawy o sporcie, a także jakiegokolwiek przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, ale popełnione w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego²¹.

Jak wynika z tego zestawienia, nawet instytucje w obrębie k.k. wykazują istotne różnice, a te z kolei łącznie znacząco różnią się od rozwiązania przyjętego w k.k.s. Wszystkie jednak mają ze sobą wiele wspólnego. Po pierwsze, w zamyśle ustawodawcy, w ten sposób skonstruowana degresja karania ma na celu przełamanie solidarności przestępczej²² i pomoc organom ścigania²³. Po drugie, z założenia adresatem tych norm mieli być głównie sprawcy najcięższych przestępstw, w tym członkowie przestępczości zorganizowanej²⁴. Po trzecie nadzwyczajne złagodzenie kary przewidziane wobec „małego świadka koronnego” jest znacząco korzystniejsze dla sprawcy od innych

19 Jak zauważa Z. Cwiakalski [w:] *System Prawa Karnego, Tom 5, Nauka o karze. Sądowy Wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2015, s. 439: „Przepis ten wyraźnie nie jest ukierunkowany na grupę przestępczą, lecz raczej na pojedynczych sprawców. Oczywiście nie wyklucza to sytuacji współsprawstwa lub wielosprawstwa, ale wyraźnie ustawa nie wymaga współdziałania przestępczego.”

20 V. Konarska-Wrzosek [w:] *Prawo i postępowanie*, dz. cyt., s. 157.

21 Chodzi o przestępstwo „własne” świadka koronnego, a nie jakiegokolwiek i jego wiedzę o przestępstwie z katalogu ustawy o świadku koronnym – tak M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym. Komentarz. Zarys instytucji w Europie*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 57. Odmiennie T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego oraz ustaw o świadku koronnym. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 1429–1433.

22 V. Konarska-Wrzosek [w:] *Kodeks karny komentarz*, dz. cyt., s. 405.

23 Z. Sienkiewicz [w:] *Kodeks karny komentarz, tom II* (art. 32–116), M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Arche, Gdańsk 1999, s. 130. Autorka stwierdza wprost, że „Chodzi bowiem w tym przypadku o premiowanie „współpracy” sprawcy z organami ścigania, udzielenie informacji, które umożliwią sprawniejsze, szybsze postępowanie karne oraz rozbięcie solidarności grupy przestępczej”.

24 Wynika to z uzasadnienia rządowego projektu kodeksu karnego [w:] *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1997, s. 155.

rozwiązań w tym zakresie²⁵, a zwłaszcza znanych z poprzednich kodeksów²⁶. Po czwarte, w odróżnieniu od świadka koronnego, gdzie po uzyskaniu tego statusu dochodzi do konwersji roli procesowej i sprawca nie odpowiada karnie, mały świadek koronny pozostaje ze statusem podejrzanego, odpowiadając za swoje czyny²⁷. Po piąte, wszystkie te rozwiązania łączy także podmiot, w tym przypadku – składający obszerne i szczere wyjaśnienia sprawca przestępstwa lub przestępstwa skarbowego. Zwłaszcza z powodu tego ostatniego argumentu, poczynione tu uwagi dotyczą wszystkich tych rozwiązań, czyli najszerszego rozumienia pojęcia „małego świadka koronnego”. Z uwagi na wymogi formalne tej publikacji nie byłaby możliwa szczegółowa analiza zasygnalizowanych rozwiązań. Nie jest to także niezbędne, kiedy weźmie się pod uwagę, iż materią wokół której koncentrują się te rozważania jest, będąca wspólną płaszczyzną, próba refleksji w zakresie oceny wartości dowodowej wyjaśnień „małego świadka koronnego”.

Zgodnie z art. 74 § 1 k.p.k. podejrzany nie ma obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść, nie ma też – zgodnie z art. 175 § 1 k.p.k. – obowiązku składania wyjaśnień oraz udzielania odpowiedzi na pytania. O tych i innych uprawnieniach oraz obowiązkach organ jest obowiązany pouczyć (na podstawie art. 300 k.p.k.) podejrzanego przed pierwszym przesłuchaniem. Zgodnie z orzeczeniem Sądu Administracyjnego (dalej: SA) z Wrocławia z 17 maja 2013 r. obowiązek ten dotyczy także pouczenia o możliwości obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary z art. 60 § 3 k.k., bowiem „sprawca ma wtedy wybór i możliwość podjęcia decyzji, czy gotów jest do współpracy z organami ścigania mając wręcz zagwarantowaną pewność otrzymania kary nadzwyczajnie złagodzonej, czy też odmówi tej współpracy.”²⁸. Wydaje

25 Istotne stanowisko zajął Sąd Najwyższy (dalej: SN), stwierdzając, że niewątpliwie w zamyśle ustawodawcy było, by zastosowanie przepisu art. 60 § 3 k.k. z zasady dawało sprawcy tzw. małemu świadkowi koronnemu większą korzyść niż „zwykle” nadzwyczajne złagodzenie kary (wyrok SN z 2 lutego 2016 r., sygn. akt V KK 283/15, Lex nr 1991146.)

26 Kodeks karny z 1932 r. oraz kodeks karny z 1969 r. nie miały odpowiednika art. 60 § 3 i 4 obowiązującego kodeksu karnego z 1997 r., chociaż dysponowały narzędziami do nagradzania współpracy z organami ścigania w postaci możliwości łagodzenia kary.

27 Wprawdzie wobec małego świadka koronnego z art. 60 § 3 k.k. sąd może, na podstawie art. 61 § 1 k.k., odstąpić od wymierzenia kary, to jednak mamy do czynienia z podejrzanym i z wyrokiem skazującym.

28 Wyrok SA we Wrocławiu z 17 maja 2013 r., sygn. akt II AKa 107/13, Lex nr 1331159. W uzasadnieniu pojawił się argument, że skoro Sąd jest zobowiązany do nadzwyczajnego złagodzenia kary po spełnieniu przesłanek z art. 60 § 3 k.k., to „funkcjonariusze powinni wręcz” o takiej możliwości pouczyć.

się, że pouczenie o instytucji „małego świadka koronnego” określonej także w art. 60 § 4 k.k. czy też z art. 36 § 3 k.k.s.²⁹ może być uznane niejednokrotnie za konieczne, na podstawie art. 16 § 2 k.p.k.³⁰. Organy nie mogą przedstawić fakultatywnego złagodzenia kary w formie obietnicy, bowiem byłaby to niedopuszczalna forma wywierania presji³¹.

Jeszcze przed polskimi kodyfikacjami procedury karnej z 1928 r., 1969 r. i z 1997 r. wyrażono, wciąż aktualny pogląd, że postępowanie dowodowe w procesie karnym musi dążyć do zdobycia prawdy materialnej i jego celem jest odtworzenie stanu faktycznego jako podstawy przyszłego wyroku³². Zgodnie z art. 2 § 2 k.p.k., podstawę wszelkich rozstrzygnięć w postępowaniu karnym powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne³³. W większości spraw karnych nadal najistotniejsze są osobowe źródła dowodowe, pomimo coraz większego znaczenia naukowych metod zbierania dowodów³⁴. Zgodnie z wyrażoną w art. 7 k.p.k. zasadą swobodnej oceny dowodów, organ procesowy nie jest skrepowany żadnymi regułami, które z góry narzucałyby ocenę dowodów, bowiem ta pozostawiona jest sądowi orzekającemu³⁵. Przy czym jest to ocena swobodna, ale nie dowolna³⁶. Adresatem tej zasady są wszystkie organy postępowania, we wszystkich

29 Art. 113 § 1 k.k.s. odsyła do odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu postępowania karnego, jeżeli jego przepisy nie stanowią inaczej.

30 Przepis ten brzmi następująco: „Organ prowadzący postępowanie powinien ponadto w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciężących obowiązkach i przysługujących im uprawnieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie stanowi. W razie braku takiego pouczenia, gdy w świetle okoliczności sprawy było ono nieodzowne, albo mylnego pouczenia, stosuje się odpowiednio § 1.” – tj. „nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której dotyczy”.

31 V. Konarska-Wrzosek [w:] *Kodeks karny...*, dz. cyt., s. 411.

32 J. J. Bossowski, *Ewolucja postępowania dowodowego w procesie karnym. Od pojedynku sądowego i Sądów Bożych do psychologicznej oceny zeznań i dowodów rzeczowych*, Księgarnia Uniwersytecka Fiszer i Majewski, Poznań 1924, s. 7.

33 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2018 r. nr 1987).

34 E. Samborski, (aktualizacja Wojciech Kotowski), *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Lexis Nexis, Warszawa 2013, s. 328; S. Zabłocki, *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Wolters Kluwer Polska/Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006, s. 178: „Dowody z zeznań świadków stanowią w praktyce najczęściej i najszlachetniej wykorzystywane dowody”.

35 A. Sakowicz [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, C.H. Beck, wydanie ósme, Warszawa 2018, s. 55 i n.

36 Zob. wyrok SN z 8 lipca 1968 r., sygn. akt III KR 190/67, OSNPG 1969, Nr 2, poz. 29.

stadiach³⁷. Swobodna ocena dowodów musi być zatem oparta o kryterium zasad prawidłowego rozumowania, wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego, jak również z uwzględnieniem całokształtu okoliczności ujawnionych w toku przewodu sądowego. Jak słusznie stwierdził SN: „przekonanie każdego sądu o wiarygodności jednych dowodów i niewiarygodności innych pozostaje pod ochroną art. 7 k.p.k tylko wówczas, gdy to przekonanie powstało po przeprowadzeniu wszystkich dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego.”³⁸. Prawo dowodowe w sposób zróżnicowany akcentuje poszczególne elementy postępowania dowodowego – w zależności od stadium postępowania karnego. Na etapie postępowania przygotowawczego najistotniejsze jest poszukiwanie, zbieranie oraz zabezpieczenie i utrwalenie dowodów. W stadium jurysdykcyjnym szczególnie nacisk kładzie się na weryfikację i ocenę dowodów³⁹. Z uwagi na fakt, iż dotychczasowe metody zbierania dowodów okazały się niewystarczające, do walki z przestępczością zorganizowaną⁴⁰ wprowadzono instytucję świadka koronnego⁴¹ oraz „małego świadka koronnego”. Jak podkreślono w uzasadnieniu do projektu k.k., celem tego rozwiązania było rozbitcie solidarności grupy przestępczej⁴².

Przed próbą oceny wartości dowodowej celowe jest sygnałne wskazanie kilku problemów wykładni przepisów dotyczących skutecznej denuncjacji, tj. gwarantującej wymierzenie kary obligatoryjnie bądź fakultatywnie nadzwyczajnie złagodzonej. W omawianych ustawach (k.k. i k.k.s.) brak jest precyzyjnego zakresu temporalnego do ujawnienia niezbędnych informacji. Nie ma większych trudności interpretacyjnych z przepisami zawartymi w k.k.s., gdzie jest mowa o „ujawnieniu przed organem postępowania przygotowawczego”⁴³ i z tego powodu wydaje się zasadnym pogląd,

37 A. Sakowicz [w:] *Kodeks postępowania...*, dz. cyt., s. 57.

38 Por. wyrok SN z 14 stycznia 2004 r., sygn. akt III KK 222/03, OSN SK 2004, Nr 1 poz. 97.

39 A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym, Teoria i praktyka*, Wolters Kluwer Polska, wydanie drugie, Warszawa 2010, s. 24.

40 W. Filipkowski, *Przestępczość zorganizowana – ujęcie prawne i kryminologiczne*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 12, s. 57.

41 Ustawa z 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1197).

42 Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego [w:] *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 155.

43 Art. 36 § 3 *in fine*. k.k.s.

że może to nastąpić na etapie postępowania przygotowawczego⁴⁴. Także ujawnienie dokonane po przekazaniu sprawy prokuratorowi przez sąd do uzupełniania (w trybie art. 337 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.p.k. bądź w trybie art. 345 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.p.k.) traktowane jest jako skuteczne⁴⁵. Na marginesie warto wspomnieć, że problem nie istnieje także w ustawie z 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym, gdzie w art. 3 ust. 1 pkt 1 określono wprost, że sprawca ma przekazać owe informacje najpóźniej do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu. Natomiast w k.k. przepisy w tym zakresie nie poddają się łatwej wykładni i z tego powodu w doktrynie istnieje kilka bardzo rozbieżnych stanowisk⁴⁶. Sformułowanie użyte w art. 60 § 3 *in fine* k.k. i w art. 60 § 4 *in fine* k.k., że owo ujawnienie ma nastąpić „wobec organu powołanego do ścigania przestępstw” stwarza niepotrzebnie szerokie możliwości interpretacyjne. Najbardziej skrajna propozycja przewiduje, że sprawca, aby skorzystać z tej instytucji, powinien ujawnić informacje najpóźniej w trakcie pierwszego przesłuchania⁴⁷. Brak jest jednak takich zapisów w ustawie, aby żądać od sprawcy denuncjacji już na pierwszym przesłuchaniu, co zresztą i tak byłoby trudne do zrealizowania. W praktyce bowiem takie wyjaśnienia opisujące przestępczy proceder działania grupy przestępczej są na tyle obszerne, że niewykonalne jest ich zaprotokołowanie w jednym przesłuchaniu.⁴⁸ Kolejne, nieco mniej restrykcyjne stanowisko przewiduje, że wymóg wypełnienia przesłanek z art. 60 § 3 i § 4 k.k. zostaje spełniony, jeżeli sprawca dokona ujawnienia do momentu końcowego zaznajamiania podejrzanego i jego obrońcy z materiałami postępowania na podstawie art. 321 § 1 k.p.k.⁴⁹. Tuż za nim jest koncepcja przyjmująca, że denuncjacja jest skuteczna aż do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu⁵⁰. Wydaje się, że te dwa ostatnie stanowiska najbliższe są literalnemu brzmieniu przepisów. Znacząco dalej natomiast przesuwa granicę temporalną, koncepcja przewidująca

44 G. Łabuda [w:] *Kodeks karny skarbowy...*, dz. cyt., s. 397.

45 Tamże.

46 Poniższa koncepcja przedstawienia stanowisk została przedstawiona [w:] J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia...*, dz. cyt., s. 286 i nast.

47 B. Kolasiński, *Glosa do uchwały SN z 25 lutego 1999 r.*, sygn. I KZP 38/98, s. 112.

48 Autor wie o tym, gdyż jest pracownikiem organu ścigania realizującego czynności związane z „małym świadkiem koronnym”.

49 J. Kulesza, *Glosa do uchwały SN z 25 lutego 1999 r.*, dz. cyt., s. 491.

50 Z. Ćwiąkałski [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz*, red. A. Zoll, Warszawa 2007, s. 766–767.

możliwość ujawniania informacji najpóźniej przed zakończeniem rozprawy głównej, podpierająca się argumentem, że przecież na sali sądowej jest przedstawiciel organu powołanego do ścigania przestępstw w osobie prokuratora⁵¹. Skrajny pogląd przewidyje taką możliwość dla sprawcy aż do momentu przed uprawomocnieniem wyroku, a zatem także w toku postępowania odwoławczego⁵². Oba te poglądy nie zasługują na aprobatę, bo pomimo że na sprawie sądowej jest prokurator (dodajmy, że nie zawsze jego obecność jest obligatoryjna), będący niewątpliwie organem powołanym do ścigania przestępstw, to jednak na sali sądowej jest już stroną, a gospodarzem jest sąd, który reprezentuje organa wymiaru sprawiedliwości, i to on wówczas odbiera informacje⁵³.

Ustawodawca nie wypowiedział się także *expressis verbis* co do formy, w jakiej współsprawca miałby ujawnić informacje, ale w doktrynie zgodnie przyjmuje się, że powinna być to forma protokołu⁵⁴, a nie pisma czy innego zapisku – z uwagi na treść art. 174 k.p.k., z którego wynika, że nie można by było odczytać ich na rozprawie głównej⁵⁵.

Sporna pozostaje jednak kwestia, czy ma zastosowanie wyłącznie protokół przesłuchania podejrzanego⁵⁶, czy także protokół przesłuchania świadka⁵⁷. Podzielał stanowisko, że obydwa protokoły, bo inaczej byłoby to wprowadzanie kryterium pozanormatywnego, które zawęży stosowanie tej instytucji⁵⁸.

51 J. Wojciechowski, *Nadzwyczajne złagodzenie kary jako premia za pomoc organom ścigania* [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A. Szwarc, Wydawnictwa Poznańskie, Poznań 1999, s. 314.

52 P. Hofmański [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Lexis Nexis, Warszawa 2006, s. 184.

53 Tak też J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia...*, dz. cyt., s. 291.

54 Takie też jest stanowisko SN, który w postanowieniu z 25 lutego 1999 r., sygn. akt I KZP 38/98, wskazał, iż przekazanie przez sprawcę informacji winno odbyć się w trybie przewidzianym przez ustawę w postępowaniu karnym, w jakim przeprowadza się taki dowód. Jednocześnie w tym samym postanowieniu SN wykluczył formę zeznań świadka jako dopuszczalną do pozyskania informacji od sprawcy.

55 Zob. np. orzeczenie SA w Krakowie z 26 kwietnia 2006 r., sygn. akt II AKa 59/06, Lex nr188879, gdzie sąd stwierdza: „Choć przepis art. 60 § 3 k.k. nie ustala wymogu, co do formy, w jakiej ma nastąpić ujawnienie informacji w nim przewidzianych, powinno to nastąpić w formie przewidzianej procesowo, to jest podczas przesłuchania w charakterze podejrzanego.”

56 Tak np. C. Kamiński, „Mały świadek koronny” (art. 60 § 3 k.k.) [w:] *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm w ujęciu praktycznym*, red. E. Pływaczewski, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2005, s. 316.

57 M. Surkont, *Szczególne podstawy i sposób łagodzenia kary z art. 60 § 3–5 i art. 61 k.k.*, „Przegląd Sądowy” 1999, nr 11–12, s. 50.

58 Zob. uwagi J. Raglewskiego, *Model nadzwyczajnego złagodzenia...*, dz. cyt., s. 285–286.

W doktrynie i judykaturze wyrażany jest pogląd, że instytucja „małego świadka koronnego” winna dotyczyć wyłącznie sprawcy skruszonego, przejawiającego postawę niejako czynnego żalu⁵⁹. Zgodzić się jednak trzeba z poglądem przeciwnym, że z punktu widzenia spełnienia przesłanek tej instytucji, motywacja sprawcy jest okolicznością irrelevantną⁶⁰. Dla porządku należy dodać, że dla wymogu reprezentowanego przez pierwsze stanowisko brak jest umocowania ustawowego. Podnoszony jest nawet argument, że denuncjacja jest w praktyce najczęściej wynikiem rachunku zysków i strat, któremu nie towarzyszy głębsza krytyczna refleksja sprawcy nad jego wcześniejszym przestępczym zachowaniem⁶¹. Szczególnej kontroli powinna być zatem poddana wiarygodność przekazywanych informacji, a nie motywy ich ujawniania. Nie jest to zadanie łatwe, zwłaszcza, że „w praktyce procesowej trudno wyraźnie oddzielić problematykę oceny zeznań szczerych od pełnych oraz ocenę zeznań od oceny świadka”⁶², zaś „ustalenie stopnia szczerości i pełności zeznań jest istotnym elementem oceny wiarygodności zeznania”⁶³. SN wypowiedział się w postanowieniu z 20 listopada 2013 r., że składający wyjaśnienia, chcąc skorzystać z obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary na podstawie art. 60 § 3 albo § 4 k.k. musi być lojalnym procesowym współpracownikiem organów ścigania oraz organów wymiaru sprawiedliwości i właśnie dlatego trafnie, nazywany jest „małym świadkiem koronnym” we własnej i cudzej sprawie karnej⁶⁴. Ponadto, musi przyznać się do sprawstwa i zawinienia⁶⁵. Ten ostatni

59 Postanowienie SN z 20 września 2002 r., sygn. akt V KKN 174/01, Lex nr 56082. Podobnie SA w Katowicach w wyroku z 12 kwietnia 2000 r. sygn. akt II AKa 64/00, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 11 – dodatek „Orzecznictwo”, poz. 19, który stwierdza, że: „Ujawnienie z art. 60 § 3 k.k. jako postać czynnego żalu bezspornie łączy się również z określonymi przeżyciami psychicznymi sprawcy, a więc skrucą i chęcią współpracy z organami ścigania.”

60 M. Budyń-Kulik [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Wolters Kluwer Polska, wydanie czwarte, Warszawa 2012, s. 166. Tak też J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia...*, s. 234.

61 J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia...*, dz. cyt., s. 235.

62 E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2003, s. 15.

63 Tamże, s. 16.

64 Postanowienie SN – Izba Karne z 20 listopada 2013 r., sygn. akt II KK 184/13, opubl. OSNWKW 2014/3/28; Biuletyn SN 2014/3; KZS 2014/4/11.; tak samo SA w Lublinie w wyroku z 29 kwietnia 2014 r., sygn. akt II AKa 2/14, Lex nr 1488652.

65 Postanowienie SN – Izba Karne z 20 listopada 2013 r., sygn. akt II KK 184/13, opubl. OSNWKW 2014/3/28; Biuletyn SN 2014/3; KZS 2014/4/11.

argument traci rację bytu po analizie art. 60 § 4 k.k., gdzie jest mowa – w odniesieniu do przestępstwa popełnionego przez denuncjatora – jedynie o złożeniu przez niego wyjaśnień w swojej sprawie. Nie ma natomiast wymogów co do ich zakresu, a zatem fakt, że wyjaśnienia te nie są wyczerpujące, nie może wykluczać skorzystania przez sprawcę z nadzwyczajnego złagodzenia kary za istotne przyczynienie się do ujawnienia innego poważnego przestępstwa⁶⁶. W kontekście instytucji „małego świadka koronnego” pojawia się pytanie o zakres informacji jakie sprawca winien przekazać organom ścigania. Poza podniesioną zdanie wyżej kwestią, od sprawcy oczekuje się ujawnienia całej wiedzy o przestępstwie, którego jest współsprawcą⁶⁷. Podobnie w przypadku ujawniania drugiego przestępstwa zagrożonego karą powyżej 5 lat pozbawienia wolności. Słusznie podnosi się, że ustawodawca popełnił błąd, dokonując w art. 60 § 3 k.k. rozdzielenia kategorii informacji dotyczących „osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa” oraz „istotnych okoliczności jego popełnienia⁶⁸. Chodzi o wszelkie dane istotne dla określenia znamion przestępstwa, identyfikacji sprawców, ale także sposobu ich działania, ukrycia łupów, podziału zysków, wskazanie znanych sprawcy świadków i innych dowodów winy⁶⁹. „Nawiasem mówiąc, trudno wręcz wskazać na okoliczności przestępstwa, którym można domówić cechy istotności.”⁷⁰ Na gruncie rozwiązań przyjętych w kodeksie karnym skarbowym, dzięki zapisowi, że sprawca ma ujawnić „wszystkie istotne informacje” dotyczące współsprawców oraz „okoliczności jego popełnienia” nie ma większych trudności z wykładnią⁷¹. Na marginesie warto wspomnieć, że zgodnie z ustawą o świadku koronnym, sprawca traci przywilej niekaralności za popełnione przestępstwa, jeżeli zezna nieprawdę co do istotnych okoliczności sprawy albo odmówi zeznań przed sądem⁷². Ponownie największe problemy interpretacyjne dotyczą rozwiązań przyjętych w kodeksie karnym w związku z koniecznością wykładni zwrotów „ujawni” i „ujawni nieznanie”. Wydaje się, że możemy mówić o kolejnym błędzie ustawodawcy. Zwrot „ujawni” z art. 60 § 3 k.k. oraz zwrot „ujawni nieznanie”

66 V. Konarska-Wrzosek [w:] *Kodeks karny...*, dz. cyt., s. 412.

67 Z. Cwiąkański [w:] *Kodeks karny...*, dz. cyt., s. 769.

68 J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia...*, dz. cyt., s. 249–250.

69 J. Wojciechowski, *Nadzwyczajne złagodzenie kary...*, dz. cyt., s. 313.

70 M. Surkont, *Szczególne podstawy i sposób łagodzenia kary...*, dz. cyt., s. 51.

71 G. Łabuda [w:] *Kodeks karny skarbowy...*, dz. cyt., s. 395.

72 M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym...*, s. 154.

z art. 60 § 4 k.k. posiada paletę wykładni od stwierdzeń, że organ nie może posiadać wcześniej tych informacji, aż po stwierdzenie, że obiektywnie jest to bez znaczenia, bo chodzi o subiektywne przekonanie sprawcy. Teorie subiektywistyczne podpierają się skądinąd słusznym argumentem, że sprawca nie może posiadać pełnej⁷³ wiedzy co do zakresu informacji jakimi dysponuje organ⁷⁴, zwłaszcza jeżeli uwzględni się także aspekt informacji operacyjnych. Teorie obiektywistyczne podnoszą argument z semantycznej analizy tych zwrotów i przyznaniu prymatu wykładni językowej⁷⁵. Dostrzegając te trudności, SN na pytanie Pierwszego Prezesa SN wyraził pogląd⁷⁶, zgodnie z którym „... użyty w art. 60 § 3 k.k. termin ‘ujawni’ oznacza przekazanie przez sprawcę organowi powołanemu do ścigania przestępstw określonych tym przepisem wiadomości dotychczas temu organowi nieznanych lub takich, które – według wiedzy sprawcy – są temu organowi nieznanne”⁷⁷. Choć jest to problem istotny, to jednak z uwagi na obszerność zagadnienia pozostawmy spór w tym miejscu, bez roszczenia prawa do jego jednoznacznego rozstrzygnięcia. Kolejny problem interpretacyjny to kwestia czy istnieje obowiązek sprawcy podtrzymania ujawnionych przez siebie informacji w toku całego postępowania, zwłaszcza na etapie jurysdykcyjnym. Stanowiska były podzielone, z jednej strony argumentowano, że takiego obowiązku nie sposób wyprowadzić z treści przepisów statuujących instytucję „małego świadka koronnego”⁷⁸. Konkurencyjny pogląd wymagał konsekwentnej współpracy sprawcy z organami procesowymi i obowiązku podtrzymania tych informacji także przed sądem⁷⁹. Po wprowadzeniu, od 17 grudnia 2005 r., obowiązku konsekwentnej postawy sprawcy, przez dodanie do art. 36 k.k.s. § 4 pkt 1, na gruncie kodeksu karnego skarbowego, sytuacja wydaje się być klarowna. Kwestia nie jest tak oczywista w przypadku kodeksu karnego, pomimo wprowadzenia do kodeksu postępowania karnego ustawą

73 Przedstawienie postanowienia o przedstawieniu zarzutów podejrzanemu daje już wiedzę sprawcy przynajmniej o części dowodów jakimi dysponuje organ.

74 Z. Ćwiakalski [w:] *Kodeks karny...*, s. 769.

75 Obszerny przegląd tych stanowisk i argumentów przedstawia J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia...*, s. 258–284.

76 Analiza tego orzeczenia, zob. P. Wiatrowski, *Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego*, Warszawa 2013, s. 200–205.

77 Uchwała 7 sędziów z 29 października 2004 r., sygn. akt I KZP 24/04, OSNKW 2004, z. 10, poz. 92.

78 J. K. Paśkiewicz, *Świadek koronny in...*, dz. cyt., s. 50–51.

79 Np. SA w Warszawie w wyroku z 13 grudnia 1999 r., sygn. akt II AKa 326/99, OSA 2000, nr 9, poz. 67.

z 10 stycznia 2003 r., obowiązującą od 1 lipca 2003 r. (Dz.U. Nr 17 poz. 155.) dodatkowych podstaw wznowienia prawomocnego orzeczenia wobec skazanego, do którego zastosowano przepis art. 60 § 3 lub 4 k.k. lub art. 36 § 3 k.k.s., jeżeli nie potwierdził w postępowaniu karnym ujawnionych przez siebie informacji⁸⁰. Stanowisko braku wymogu konsekwentnej postawy sprawcy w kodeksie karnym⁸¹ (na wzór przywołanej wyżej w kodeksie karnym skarbowym) oceniono jako błąd ustawodawcy wymagający pilnej interwencji legislatora⁸².

Analizując problematykę wartości dowodowej ujawnienia i wyjaśnień złożonych przez tzw. „małego świadka koronnego”, wiele istotnych wskazówek można odnaleźć w wyrokach SN i SA. Upraszczając, można stwierdzić, że sądy nakazują szczególną ostrożność w ocenie takich dowodów, podkreślając jednak stanowczo, że może to być dowód wartościowy, a czasem – jak podniesiono w doktrynie w odniesieniu do zeznań świadka koronnego – nie do zastąpienia⁸³. I tak np. SN, który wskazał pewne pomocne kryteria: „...kontrola dowodu z wyjaśnień współoskarżonego (w praktyce zwanych

80 Zob. art. 540a ust. 1 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2018 r. Nr 1987).

81 Nie brakuje jednak orzeczeń sądów, które jako oczywisty obowiązek potwierdzenia ujawnionych informacji w toku z przepisu art. 540a wywodzą. Tak np. SA w Lublinie w wyroku z 13 września 2004 r., sygn. akt II AKa 160/04, Lex nr 148550: „Wprawdzie z treści art. 60 § 3 k.k. nie wynika, by warunkiem zastosowania tego artykułu było potwierdzenie przyznania także na rozprawie, jego niezmiennosc w trakcie całego postępowania, w tym sądowego, to jednak sformułowanie art. 540a KPK nie pozostawia co do tego wątpliwości. Skoro ustawodawca uważa, że można wznowić postępowanie zakończone prawomocnym orzeczeniem, jeżeli skazany w ramach art. 60 § 3 k.k. nie potwierdził w postępowaniu karnym ujawnionych przez siebie informacji, to tym bardziej zasadny jest pogląd, że nie można zastosować art. 60 § 3 k.k. wobec oskarżonego, który zmienia swe wyjaśnienia przed zakończeniem prawomocnego postępowania”. Podobnie SA w Krakowie w wyroku z 24 maja 2005 r., sygn. akt II AKa 90/05, Lex nr 158569: „Do stosowania art. 60 § 3 k.k. nie jest wystarczające podanie w śledztwie informacji wymaganych tym przepisem, jeśli podający nie zaprzeczył im wobec sądu. Sofizmatem jest twierdzenie, że sprawca podał te informacje, chociaż im zaprzeczył”.

82 A. Bojańczyk, *Opinia prawna na temat projektowanych zmian w Kodeksie karnym dotyczących instytucji tzw. małego świadka koronnego (projektowany art. 60a, art. 61 k.k.), środka probacyjnego warunkowego umorzenia postępowania karnego (art. 66–68 k.k.) i przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości [w:] Kodeks karny – projekt nowelizacji*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, nr 5, s. 87.

83 E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań...*, dz. cyt., s. 191.

‘pomówieniami’, niezbyt trafnie ze względu na analogię z jedną z form przestępczego zniesławienia), a zresztą każdego dowodu osobowego, polega na sprawdzeniu: (1) czy informacje tak uzyskane są przyznane przez pomówionego, (2) czy są potwierdzone innymi dowodami, choćby w części, (3) czy są spontaniczne, złożone wkrótce po przeżyciu objętych nimi zaszłości, czy też po upływie czasu umożliwiającemu uknięcie intrygi, (4) czy pochodzą od osoby bezstronnej, czy też zainteresowanej obciążeniem pomówionego, (5) czy są konsekwentne i zgodne co do zasady oraz szczegółów w kolejnych relacjach składanych w różnych fazach postępowania, czy też zawierają informacje sprzeczne, wzajemnie się wykluczające bądź inne niekonsekwencje, (6) czy pochodzą od osoby nieposzlakowanej, czy też przestępcy, zwłaszcza obeznanego z mechanizmami procesu karnego, (7) czy udzielający informacji sam siebie również obciąża, czy też tylko przerzuca odpowiedzialność na inną osobę, by siebie uchronić przed odpowiedzialnością...”⁸⁴. To interesująca propozycja, trzeba jednak pamiętać, że „zeznania zarówno świadków koronnych, jak i tzw. „małych świadków koronnych”, tak jak każdy inny dowód podlegają ocenie sądu orzekającego, która musi być przeprowadzona w sposób zgodny z art. 7 k.p.k. Nie można przy tym traktować tego rodzaju dowodów jako zwykłych pomówień”⁸⁵. Te tzw. „pomówienia” denuncjatora, który chce skorzystać z dobrodziejstwa art. 60 § 3 k.k., współpracując z organami ścigania, są pełnowartościowymi dowodami, jeżeli spełniają odpowiednie warunki. Przede wszystkim dowód taki podlegać powinien szczegółowej, wnikliwej i ostrożnej ocenie ze strony sądu I instancji, który powinien zbadać, czy tego rodzaju pomówienie jest konsekwentne i stanowcze, czy jest zgodne z doświadczeniem życiowym oraz logiką wypadków, czy znajduje potwierdzenie w innych dowodach”⁸⁶. SN podkreśla w innym orzeczeniu, że „nie stanowi podstawy do podważenia wiarygodności relacji współsprawcy sam fakt, że składał je, licząc na możliwość zastosowania wobec niego nadzwyczajnego złagodzenia kary na podstawie art. 60 § 3 k.k. Relacje współsprawcy spodziewającego się skorzystania z nadzwyczajnego złagodzenia kary – w oparciu o art. 60 § 3 k.k. – muszą być oceniane z zachowaniem wszystkich reguł dokonywania oceny dowodów, a więc w sposób wszechstronny, obiektywny, całościowy, z poszanowaniem naczelných zasad procesu karnego, w tym także według treści art. 5 k.p.k.”⁸⁷

84 Wyrok SA w Krakowie z 3 kwietnia 2014 r., sygn. akt II AKa 27/14, Lex nr 1540474.

85 Wyrok SA w Warszawie z 23 grudnia 2014 r., sygn. akt II AKa 436/14, Lex nr 1649318.

86 Wyrok SA w Warszawie z 11 października 2012 r., sygn. akt II AKa 253/12, Lex nr 1238280.

87 Wyrok SA w Łodzi z 18 grudnia 2014 r., sygn. akt II AKa 274/14, Lex nr 1661224.

Istotny w tych rozważaniach jest też pogląd SN, w którym stwierdza, że dla zastosowania dobrodziejstwa obligatoryjnego, nadzwyczajnego złagodzenia kary „nie wystarcza przyznanie się do winy i złożenie choćby najobszerniejszych wyjaśnień. Przyznanie się oskarżonego do winy stanowi okoliczność łagodzącą, wpływającą na wymiar kary, natomiast do zastosowania przepisu art. 60 § 3 k.k. muszą, poza przyznaniem się do winy, być spełnione dodatkowe przesłanki. Jeżeli okoliczności podane w wyjaśnieniach oskarżonego, przyznającego się do winy, nie dostarczają informacji stanowiących pomoc dla organów ścigania ani też nie przyczyniają się do rozbicia grupy przestępczej, to nie zasługują aż na nadzwyczajne złagodzenie kary, gdyż nie wyczerpują warunków określonych w art. 60 § 3 k.k.”⁸⁸. W aspekcie praktycznym może pojawić się sytuacja, że denuncjator, z racji chociażby jego bardzo niskiej pozycji w strukturze zorganizowanej grupy przestępczej, takich informacji, które „wystarczyłyby” do wypełnienia przesłanki z tego przepisu, może zwyczajnie nie posiadać⁸⁹. Odniesienie do pkt 2 cytowanego orzeczenia znajdujemy w wyroku SA w Krakowie, który stwierdza, że „nie można wymogu potwierdzenia pomówienia innymi dowodami rozumieć w ten sposób, że wszystkie okoliczności podane przez pomawiającego muszą znajdować potwierdzenie w innych dowodach. Taka interpretacja byłaby nielogiczna, bo oznaczałaby założenie *a priori* niewiarygodności pomówienia, skoro za prawdziwe mogłoby ono zostać uznane tylko wówczas, gdy zostało potwierdzone w całości innymi dowodami. Klóciłaby się też taka interpretacja z senesem instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary z art. 60 § 3 k.k., bo możliwość jej zastosowania ograniczałaby się do takich tylko sytuacji, w których pomówienie mogłoby zostać potwierdzone innymi dowodami, a to – jak wynika z praktyki sądowej nie zawsze jest możliwe”⁹⁰. Nie można też zapominać, że „świadek koronny może się mylić, jak każdy świadek co do faktów, a tym więcej, gdy dokonuje uogólnień dla sformułowania swej opinii”⁹¹. Ważny głos zajął SA we Wrocławiu

88 Wyrok SA w Łodzi z 28 lutego 2001 r., sygn. akt II AKa 240/00, Lex nr 52309.

89 Jak stwierdził SA w Warszawie w wyroku z 12 lipca 2013 r., sygn. II AKa 229/13, Lex nr 1356709: „Nawet wyjawienie organom ścigania w toku postępowania przygotowawczego całej posiadanej przez podejrzanego wiedzy na temat popełnionego we współdziałaniu z innymi osobami przestępstwa, nie oznacza jeszcze, że niejako automatycznie zachodzą pozostałe przesłanki nadzwyczajnego złagodzenia kary z art. 60 § 3 k.k., w szczególności obowiązek ujawnienia istotnych okoliczności jego popełnienia. Miarą owej istotności ujawnionych okoliczności winna być ich przydatność dla ustalenia, zidentyfikowania i ewentualnego pociągnięcia do odpowiedzialności karnej pozostałych współsprawców, ewentualnie uniemożliwienia im dalszej przestępczej działalności.”

90 Wyrok SA w Krakowie z 4 lutego 2014 r., sygn. akt II AKa 148/13, Lex nr 1455564.

91 Wyrok SA w Krakowie z 14 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa 117/09, Lex nr 590579.

wiu, stwierdzając, że „przepis art. 74 § k.p.k. w zw. z art. 386 § 1 k.p.k. zapewnia osobie oskarżonej prawo składania wyjaśnień albo odmówienia ich w całości, czy odmówienia odpowiedzi na poszczególne pytania, nie przyznaje jednak prawa do podawania nieprawdy. Określony w tym przepisie zakaz żądania dostarczania dowodów przeciwko sobie (samooskarżania) wyraża jedynie niedopuszczalność zmuszania, by oskarżony sam się oskarżył, oznacza więc brak sankcji za mówienie nieprawdy. Żaden zaś przepis prawny, ani norma moralna nie zezwala na mówienie nieprawdy, nawet oskarżonemu. Brak sankcji za mówienie nieprawdy nie jest zezwoleniem na kłamstwo. Podawanie nieprawdy nie jest alternatywą dla prawa powstrzymywania się od samooskarżenia”⁹².

W literaturze przedmiotu nie brak propozycji stosowania metod służących ocenie wiarygodności świadków⁹³wskazujących na określone metody procesowe, ale także na metody psychologiczne czy niekonwencjonalne (np. użycie wariografu, zastosowanie hipnozy). Czyni się niekiedy zarzut popełniania błędów przez organy procesowe w zakresie wartościowania i oceniania zeznań świadków, popełnianych – według tych autorów – najpewniej z braku dostatecznej znajomości psychologii sądowej i kryminalistyki⁹⁴. Ostatecznie jednak niezależnie od „narzędzi”, jakimi posłuży się organ, a zwłaszcza sąd, konieczne będzie rozstrzygnięcie kwestii wiarygodności wyjaśnień w oparciu o wspomniany art. 7 k.p.k. Zasluguje na aprobatę postanowienie SN, gdzie stwierdzono, iż „specyfika sytuacji procesowej małego świadka koronnego wymusza na sądzie uważną i skrupulatną ocenę takich zeznań”⁹⁵. Pojawia się też w orzecznictwie istotny argument, że „zeznając wiele razy, świadek koronny uzyskuje doświadczenie procesowe, jakiego nie mają osoby stające pierwszy raz przed sądem, nabiera nie tylko obycia, ale i zyskuje wiedzę o metodykach postępowania. Choćby nie starał się wykorzystać tego dla realizacji własnych rozliczeń z dawnymi współnikami, jest to kolejnym argumentem za wnikliwością traktowania takiego dowodu”⁹⁶. Trudno nie zgodzić się

92 Wyrok SA we Wrocławiu z 6 kwietnia 2018 r., sygn. akt II AKa 48/18, Lex nr 2501268.

93 Zob. np. E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003; Z. Muras, *Wyjaśnienia oskarżonego w procesie karnym i prawie karnym materialnym. Komentarz*, C.H. Beck, wydanie drugie, Warszawa 2010; J. K. Gierowski, T. Jaśkiewicz-Obydzińska, M. Najda, *Psychologia w postępowaniu karnym*, Lexis Nexis, wydanie drugie, Warszawa 2010; B. Laszczak, *Werbalne i niewerbalne metody oceny wiarygodności zeznań i wyjaśnień*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2015, zeszyt 3(19), s. 87–99.

94 E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań...*, dz. cyt., s. 13–14.

95 Postanowienie SN – Izba Karne z maja 2015 r., sygn. akt IIKK 122/15, Lex nr 1723770.

96 Wyrok SA w Krakowie z 14 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa 117/09, Lex nr 590579.

z poglądem SA w Krakowie, który stwierdził, iż „dowód z zeznań świadka koronnego ma znaczenie szersze niż wynikające z oportunistycznego zaniechania dochodzenia kary w przypadkach uzasadnionych interesem ścigającego. Jest to znaczące narzędzie walki z przestępczością, w tym zorganizowaną, bo wprowadza w środowisko przestępców element nieufności, także przed popełnieniem przestępstw i skłania do wyjawienia prawdy o nich, zanim zrobi to współlnik”⁹⁷. Nie wspomina się o tym z reguły w doktrynie⁹⁸, ale trzeba pamiętać, że w instytucję „małego świadka koronnego” jest „wpisane ryzyko gróźb pod adresem także osób najbliższych wraz z towarzyszącą im obawą ich spełnienia”⁹⁹. Sąd ma obowiązek sięgnąć po profity z tego przepisu, ponieważ sprawca, mimo ewentualnych gróźb i obaw, zrywa ze środowiskiem przestępczym i umożliwia pociągnięcie jego członków do odpowiedzialności karnej”¹⁰⁰.

Na koniec rozważań należy podkreślić, że dowód w postaci wyjaśnień współpodejrzanego, który korzysta z obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary na podstawie art. 60 § 3 k.k., to dowód bezpośredniego uczestnika przestępstwa, stąd może stanowić wartościowy materiał w procesie karnym. Jak trafnie stwierdził SN, jedynym punktem odniesienia dla oceny, czy oskarżony spełnił wymogi określone w art. 60 § 3 k.k. jest, zgodność jego wyjaśnień z ustaleniami dokonanymi w prawomocnych wyrokach sądów¹⁰¹.

Przy korzystaniu z źródła dowodowego w postaci „małego świadka koronnego” należy zachować szczególną ostrożność i wnikliwie weryfikować uzyskane w ten sposób dowody. Efektem tych wyjaśnień powinny być konkretne informacje, które pomogą organom ścigania i wymiarowi sprawiedliwości zebrać dowody popełnienia przestęp-

97 Wyrok SA w Krakowie z 14 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa 117/09, Lex nr 590579.

98 Zob. V. Konarska-Wrzosek, teza 33 do art. 60 k.k. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. A. Stefański, C.H. Beck, wydanie czwarte, Warszawa 2018, dostęp online Legalis. Autorka, jako bodaj jedyna, wprost stwierdza: „...ponadto świadczy o pewnej pozytywnej refleksji, chęci zdystansowania się sprawcy od tego co zrobił, od współlników, nawet za cenę odwetu na nim (podkreślenie aut.), od działalności przestępczej i solidarności ze światem przestępczym – a to wszystko dobrze rokuje na przyszłość w obszarze prewencji indywidualnej”. Podobnie SA w Gdańsku w cytowanym w przypisie 100 wyroku.

99 Narzędzia do reakcji na działania odwetowe znajdujemy między innymi w ustawie z 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U. z 2015 r. poz. 21) oraz w znowelizowanym kodeksie karnym wykonawczym (np. art. 88 d k.k.w.).

100 Wyrok SA w Gdańsku z dnia 19 listopada 2013 r., sygn. akt II AKa 321/13, Lex nr 1403698.

101 Postanowienie SN z 8 stycznia 2003 r., sygn. akt III KKN 450/00, Lex nr 74373.

stwa i postawić w stan oskarżenia współsprawców, zwłaszcza najcięższych przestępstw. Trzeba pamiętać, że przestępstwa takie, jak: mające charakter terrorystyczny, produkcja i obrót narkotykami, handel żywym towarem, nielegalna produkcja i obrót alkoholem lub papierosami, oszustwa podatkowe i celne, przemyt materiałów rozszczepialnych, handel bronią – są z reguły popełniane przez mniej lub bardziej zorganizowane organizacje przestępcze. Dowody rzeczowe w tych sprawach pozwalają skazać tylko te osoby, przy których je znaleziono. Natomiast kierujący tym przestępstwem często pozostają nieuchwytni. Są to w zasadzie przestępstwa „bez ofiar”, zatem z reguły nie można liczyć tu na pokrzywdzonych – główne źródło dowodów osobowych. Trudno też wprowadzić do takiej zorganizowanej grupy tajnego funkcjonariusza Policji¹⁰². Niejednokrotnie bez skorzystania z informacji uzyskanych od osoby współdziałającej przy popełnianiu przestępstwa, zebranie materiału dowodowego będzie bardzo utrudnione, a w niektórych przypadkach nawet niemożliwe¹⁰³. Wykorzystanie instytucji tzw. „małego świadka koronnego”, zwłaszcza we wspomnianych kategoriach spraw, wydaje się nieodzowne. Zasygnalizowane problemy interpretacyjne¹⁰⁴, zwłaszcza w rozwiązaniach przyjętych w tym zakresie w k.k., wymagają istotnych zmian legislacyjnych¹⁰⁵. W przekonaniu autora rozwiązania przyjęte w k.k.s.¹⁰⁶ mogą stanowić cenne wskazówki przy dokonywaniu kompleksowej nowelizacji.

102 S. Waltoś, *Świadek koronny – obrzeża odpowiedzialności karnej*, „Prokuratura i Prawo” 1993, nr 2, s. 16.

103 Podnoszone są argumenty za rozważeniem wprowadzenia zmian legislacyjnych, które wykluczą możliwość skazania jedynie na podstawie dowodu z wyjaśnień tzw. „małego świadka koronnego”. Tak np. A. Bodnar w wywiadzie „Rzecznik Praw Obywatelskich o stosowaniu instytucji małego świadka koronnego”, „Rzeczpospolita” z 20 sierpnia 2018 r.

104 Wnioski w tym zakresie zostały ostatnio sformułowane w podsumowaniu konferencji zorganizowanej w grudniu 2018 r. przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich pt. „Instytucja „małego świadka koronnego” – praktyka, kontrowersje i wyzwania”, <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/konferencja-instytucja-malego-swiadka-koronnego> (dostęp: 25 marca 2019 r.).

105 22 marca 2019 r. został złożony projekt poselski (na dzień 24 marca 2019 r. nie został jeszcze nadany nr druku i nie został opublikowany w wersji elektronicznej) przewidujący wprowadzenie obowiązku potwierdzenia innymi dowodami wyjaśnień tzw. „małego świadka koronnego”, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=PROJNOWEUST&NrKadencji=8&Kol=D&Typ=UST> (dostęp: 24.03.2019 r.).

106 Zob. art. 36 § 3–5 ustawy z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2018 r. nr 1958).

Literatura

- [1] Bojańczyk A., *Opinia prawna na temat projektowanych zmian w Kodeksie karnym dotyczących instytucji tzw. małego świadka koronnego (projektowany art. 60a, art. 61 k.k.), środka probacyjnego warunkowego umorzenia postępowania karnego (art. 66–68 k.k.) i przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości* [w:] *Kodeks karny – projekt nowelizacji*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, nr 5.
- [2] Bossowski J. J., *Ewolucja postępowania dowodowego w procesie karnym. Od pojedynku sądowego i Sądów Bożych do psychologicznej oceny zeznań i dowodów rzeczowych*, Księgarnia Uniwersytecka Fiszer i Majewski, Poznań 1924.
- [3] Budyń-Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Wolters Kluwer Polska, wydanie czwarte, Warszawa 2012.
- [4] Ćwiąkalski Z., *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz*, red. A. Zoll, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- [5] Ćwiąkalski Z., *System Prawa Karnego, Tom 5, Nauka o karze. Sądowy Wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2015.
- [6] Filipkowski W., *Przestępczość zorganizowana – ujęcie prawne i kryminologiczne*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 12.
- [7] Gaberle A., *Dowody w sądowym procesie karnym, Teoria i praktyka*, Wolters Kluwer Polska, wydanie drugie, Warszawa 2010.
- [8] Gabriel-Węglowski M., *Ustawa o świadku koronnym. Komentarz. Zarys instytucji w Europie*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- [9] Gierowski J. K., Jaśkiewicz-Obydzińska T., Najda M., *Psychologia w postępowaniu karnym*, Lexis Nexis, wydanie drugie, Warszawa 2010.
- [10] Gruza E., *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2003.
- [11] Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego oraz ustaw o świadku koronnym. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.
- [12] Hofmański P., *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Lexis Nexis, Warszawa 2006.
- [13] Hofmański P., Zabłocki S., *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Wolters Kluwer Polska/Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006.
- [14] Kamiński C., „Mały świadek koronny” (art. 60 § 3 k.k.) [w:] *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm w ujęciu praktycznym*, red. E. Pływaczewski, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2005.

- [15] Kolasiński B., Glosa do uchwały SN z 25 lutego 1999 r., sygn. I KZP 38/98;
- [16] Konarska-Wrzosek V., *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, V. Konarska-Wrzosek, T. Oczkowski, J. Skorupka, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010;
- [17] Konarska-Wrzosek V., *Kodeks karny komentarz*, red. R. A. Stefański, C.H. Beck, wydanie drugie, Warszawa 2015.
- [18] Konarska-Wrzosek V., *Kodeks karny komentarz*, red. R. A. Stefański, C.H. Beck, wydanie czwarte, Warszawa 2018, dostęp: Legalis.
- [19] Konarska-Wrzosek V., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, red. I. Zgoliński, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018.
- [20] Kowalewska-Borys E., *Świadek koronny w ujęciu dogmatycznym*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004.
- [21] Kulesza J., Glosa do uchwały SN z 25 lutego 1999 r., sygn. I KZP 38/98, s. 491.
- [22] Kuźma M., *Prawnokarne aspekty instytucji świadka koronnego in sua causa oraz in altera causa (art. 60 § 3–4 i art. 61 k.k.)*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, red. L. Bogunia, t. XVIII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
- [23] Laszczak B., *Werbalne i niewerbalne metody oceny wiarygodności zeznań i wyjaśnień*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2015, zeszyt 3(19).
- [24] Łabuda G., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz Lex*, P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, Wolters Kluwer Polska, wydanie drugie, Warszawa 2012.
- [25] Łabuda G., *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- [26] Muras Z., *Wyjaśnienia oskarżonego w procesie karnym i prawie karnym materialnym. Komentarz*, C.H. Beck, wydanie drugie, Warszawa 2010.
- [27] *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1997.
- [28] Paśkiewicz J. K., *Świadek koronny in sua causa oraz in altera causa (art. 60 § 3–4 i art. 61 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 12.
- [29] Sakowicz A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, (red. A. Sakowicz), C.H. Beck, wydanie ósme, Warszawa 2018.
- [30] Samborski E., (aktualizacja Wojciech Kotowski), *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Lexis Nexis, Warszawa 2013.
- [31] Sienkiewicz Z., *Kodeks karny komentarz*, tom II (art. 32–116), M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Arche, Gdańsk 1999.
- [32] Surkont M., *Szczegółne podstawy i sposób łagodzenia kary z art. 60 § 3–5 i art. 61 k.k.*, „Przegląd Sądowy” 1999, nr 11–12.

- [33] Raglewski J., *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego (Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym)*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2008.
- [34] Wojciechowski J., *Nadzwyczajne złagodzenie kary jako premia za pomoc organom ścigania* [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A. Szwarc, Wydawnictwa Poznańskie, Poznań 1999
- [35] Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1600).
- [36] Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2018 r. nr 1987).
- [37] Ustawa z 25 czerwca 1997r. o świadku koronnym (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1197).
- [38] Ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2018 r. nr 1958).
- [39] Ustawa z 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U. z 2015 r. poz. 21).
- [40] Uchwała 7 sędziów z 29 października 2004 r., sygn. akt I KZP 24/04, OSNKW 2004, z. 10, poz. 92.
- [41] Postanowienie SN z 25 lutego 1999 r., sygn. akt I KZP 38/98., OSNKW 1999/3-4/12, LEX nr 35091.
- [43] Postanowienie SN – Izba Karna z 20 listopada 20013 r., sygn. akt II KK 184/13, opubl. OSNWKW 2014/3/28.
- [44] Postanowienie SN z 20 września 2002 r., sygn. akt V KKN 174/01, Lex nr 56082.
- [44] Postanowienie SN – Izba Karna z 20 listopada 2013 r., sygn. akt II KK 184/13, opubl. OSNWKW 2014/3/28.
- [45] Postanowienie SN z 8 stycznia 2003 r., sygn. akt III KKN 450/00, Lex nr 74373.
- [46] Postanowienie SN – Izba Karna z 26 listopada 2018 r., sygn. akt II KO 54/18, Lex nr 2577375.
- [47] Wyrok SA w Gdańsku z dnia 19 listopada 2013 r., sygn. akt II AKa 321/13, Lex nr 1403698.
- [48] Wyrok SN z 14 stycznia 2004 r., sygn. akt III KK 222/03, OSN SK 2004, Nr 1 poz. 97.
- [49] Wyrok SN z 8 lipca 1968 r., sygn. akt III KR 190/67, OSNPG 1969, Nr 2, poz. 29.
- [50] Wyrok SN z 2 lutego 2016 r., sygn. akt V KK 283/15, Lex nr 1991146.
- [51] Wyrok SA w Krakowie z 26 kwietnia 2006 r., sygn. akt II AKa 59/06, Lex nr 188879.
- [52] Wyrok SA w Katowicach z 12 kwietnia 2000 r., sygn. akt II AKa 64/00, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 11 – dodatek „Orzecznictwo”, poz. 19.
- [53] Wyrok SA w Lublinie z 29 kwietnia 2014 r., sygn. akt II AKa 2/14, Lex nr 1488652.

- [54] Wyrok SA w Warszawie z 13 grudnia 1999 r., sygn. akt II AKa 326/99 , OSA 2000, nr 9, poz. 67.
- [55] Wyrok SA w Lublinie z 13 września 2004 r., sygn. akt II AKa 160/04, Lex nr 148550.
- [56] Wyrok SA w Krakowie z 24 maja 2005 r., sygn. akt II AKa 90/05, Lex nr 158569.
- [57] Wyrok SA w Krakowie z 3 kwietnia 2014 r., sygn. akt II AKa 27/14, Lex nr 1540474.
- [58] Wyrok SA w Warszawie z 23 grudnia 2014 r., sygn. akt II AKa 436/14, Lex nr 1649318.
- [59] Wyrok SA w Warszawie z 11 października 2012 r., sygn. akt II AKa 253/12, Lex nr 1238280.
- [60] Wyrok SA w Łodzi z 18 grudnia 2014 r., sygn. akt. II AKa 274/14, Lex nr 1661224.
- [61] Wyrok SA w Łodzi z 28 lutego 2001 r., sygn. akt II AKa 240/00, Lex nr 52309.
- [62] Wyrok SA w Warszawie z 12 lipca 2013 r. sygn. akt II AKa 229/13, Lex nr 1356709.
- [63] Wyrok SA w Krakowie z 4 lutego 2014 r., sygn. akt II AKa 148/13, Lex nr 1455564.
- [64] Wyrok SA w Krakowie z 14 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa 117/09, Lex nr 590579.
- [65] Wyrok SA we Wrocławiu z 6 kwietnia 2018 r., sygn. akt II AKa 48/18, Lex nr 2501268.
- [66] Wyrok SA w Krakowie z 14 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa 117/09, Lex nr 590579.
- [67] Wyrok SA w Krakowie z 14 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa 117/09, Lex nr 590579.